

NAGYSZERŰ ÉS HÉZAGPÓTLÓ KÖNYV

Szőke Cecília: Philharmonia Hungarica 1957-2001

A magyar emigráns zenekar, a Philharmonia Hungarica története interjúk és dokumentumok tükrében (Klasszikus és Jazz Kiadó)

„**Meg kellene végre** ismertetni ezt az eltiltott nemzeti kincset, a Philharmonia Hungaricát a magyar közönséggel! Mi lenne, ha könyvben örökítenénk meg történetüket?” – írja Szőke Cecília a könyv ajánlásában. Majd így folytatja: „Itt az ideje, hogy végre itthon is megtudhassa mindenki, milyen dicsőséget szerzett az emigráns zenekar a magyar zenekultúrának.”

A mai fiatalok többsége nem tudja, hogy 44 éven át, 1957-től 2001-ig létezett egy világot járó és világszínvonalú magyar zenekar, amelyet az 1956-ban emigrált magyar muzikusok hoztak létre. Feladatuknak tekintették, hogy a nagy magyar zeneszerzők, elsősorban Bartók és Kodály műveit állandóan műsorukon tartsák. Ennek a rendkívüli módon létrejött és szokatlan körülmények között működött nagyszerű magyar zenekarnak a történetét ismerhetjük meg végre Szőke Cecília jóvoltából, aki fáradságot nem kímélve felkutatva a zenekar még élő tagjait, hogy interjúkat készítsen velük az együttes létrejöttéről, működéséről és világjáró útjairól.

Már ezek az egyéni „élménybeszámolók” is rendkívül érdekes és sokszínű képet adnak a zenekarról. Az együttes tagjai saját szemszögükből mesélik el külföldre jutásuk sokszor kalandos történetét, majd a zenekar létrejöttének teljesen szokatlan körülményeit, a hihetetlen sikerű világjárás élményeit, végül pedig a zenekar támogatásának elapadását, ami a megszűnéshez vezetett.

KÖNYVEKRŐL Kottákról

Az értelemszerűen szubjektív interjúk sorát nagyszámú objektív eredeti dokumentum követi, amelyek mintegy ellentéteként a szubjektív interjúkat, teljes képet adnak a zenekar történetéről. A dokumentumok közt megtalálhatók a megalkulást idézők után a korabeli sajtóbeszámolók és kritikák, valamint a zenekart kezdettől lelkesen támogató, majd vezénylő Doráti Antal számos levele, de szerepel néhány ügynöki jelentés fotója is a Történeti Hivatal levéltárából...

A muzikusok ugyanis kezdettől hangsúlyozták menekült voltukat, így a zenekar létének nem csak szakmai, de politikai jelentősége is volt. Yehudi Menuhin mondta róluk 1989-ben, 32 évvel megalakulásuk után: „Ha csupán egy mesés zenekar lenne – mégpedig az –, az is nagy dolog lenne. De ez a zenekar egyben jelkép is: A békébe és a szabadságba vetett remény jelképe.”

Mint a fentiekből kiderül, Szőke Cecília könyve két különböző jellegű, de egymást kiegészítő részből áll: szubjektív interjúkból, vagyis személyes visszaemlékezésekből, és teljesen objektív dokumentumokból: jegyzőkönyvekből, levelekből, újságcikkekből és kritikákból állít nagyszerű emléket a Philharmonia Hungaricának, teljes körűen idézve fel a

zenekar páratlan történetét. E rövid ismertetésben e hosszú történetnek csak néhány, legfontosabbnak ítélt epizódjára utalhatunk, abban a reményben, hogy sokak érdeklődését sikerül felkelteni e „nemzeti kuriózum” iránt.

Rozsnyai Zoltán volt a zenekar alapító karmestere. Az ő ötlete volt, hogy a menekült magyar muzsikusok alakítsanak zenekart. A bécsi rádió és a bécsi újságok már 1956 novemberében közzétették felhívását, amelyben az emigrált muzsikusok jelentkezését kérte a megalakítandó zenekarba. Sokan támogatták a kezdeményezést, többek közt Csobádi Péter újságíró, aki a zenekar névadója lett: ő javasolta, hogy Philharmonia Hungarica legyen az együttes neve.

A menekülteket sok alapítvány és szervezet támogatta. Közülük a zenekart az első években a Ford- és a Rockefeller Alapítvány /USA/, valamint a Nicolas Nabokov orosz emigráns által vezetett párizsi Kongresszus a Kultúra Szabadságáért elnevezésű intézmény támogatta a leghatásosabban más olyan szervezetek mellett, mint például a Nemzetközi Menekültügyi Bizottság, továbbá különböző svájci segélyszervezetek. E szervezetek évi százezer dollárral támogatták a zenekart az első három évben, ebből telt hangszerekre, frakkra és lakásra a mindennapi szükségleteken túl. A zenekar Baden bei Wienben lakott és próbált, de hangversenyeit Bécsben adta, óriási sikerrel. Olyan szólistái voltak mindjárt a bemutatkozó hangversenyeken, 1957 májusában és júniusában, mint Starker János és Yehudi Menuhin. Menuhin tiszteletbeli elnöke is lett a Philharmonia Hungarica Austria Egyesületnek. 1957. októberében már Doráti Antal vezényelte őket hangversenyeiken, sőt lemezfelvételeiken is. 1958-ban olasz, holland, francia és német turnék Doráti vezényletével és Menuhin, valamint Szigeti József szereplésével, mindenütt

hatalmas sikert aratva. 1958-ban ezen kívül még felléptek a brüsszeli világkiállításon is, immár teljes nemzetközi elismerés mellett.

1959 szeptember-október-novemberében 33 koncertet (!) adott a zenekar az USA-ban és Kanadában, igen nagy sikerrel. A következő évtizedekben még további hat amerikai turné következett, az utolsó 2000-ben.

1959 sorsdöntő éve volt a zenekarnak: ekkor Felix von Eckardt, az NSZK államtitkára elnyerte Konrad von Adenauer kancellár hozzájárulását, hogy a zenekar az Észak-Rajna-Vesztfáliai Marl városában telepedjen le, és fenntartásáról a német állam gondoskodjon. Ez persze sok német zenekar irigységét is kiváltotta. Ugyanez évben, 1959-ben alakult meg a Philharmonia Hungarica Németország Egyesület, amelynek elnöke Felix von Eckart lett, tiszteletbeli elnöke pedig Doráti Antal. Az együttesnek külön lakónegyedeket építettek Marlban, ebben a kis bányászvárosban, amelynek polgármestere, Rudolf Heiland lelkesen pártfogolta a zenekar letelepedését. A lakónegyed alapkövetétele 1960. január 7-8-án nagy ünnepség keretében zajlott, amelyen megjelent az ENSZ menekültügyi főbiztosa is az NSZK Belügyminisztériumának és Szövetségi Menekültügyi Minisztériumának vezetői mellett.

1960-tól tehát a zenekar a német állam által fenntartott együttes lett, megtartva a Philharmonia Hungarica nevet. Székhelyük, a kis Marl város neve a zenekar révén vált világszerte ismertté, mert az egyértelműen utazó-együttes lett. Marlban ugyan minden évben adtak néhány bérleti hangversenyt, de az év nagy részében Németországban és Európában, vagy szerte a világban turnéztak, igen nagy sikerrel. E mellett a kölni operaházban is játszottak, amikor az ottani zenekar külföldön turnézott. A kölni rádióban rendszeresen

szerepeltek, de a különböző német városokban adott hangversenyeik többségét is közvetítette a rádió vagy a televízió.

A zenekar vezetését 1960-ban Miltiades Caridis vette át, miután Rozsnyai Zoltán az USA-ban telepedett le. Doráti és Menuhin továbbra is minden lehetséges módon támogatták a zenekart. Így például a fennállás ötödik évfordulójának ünnepi hangversenyén Doráti is vezényelt Caridis mellett, és Yehudi Menuhin volt a szolista.

A hatvanas és hetvenes évek turnéi során a zenekar többször játszott Athénban, Párizsban, Rómában, Milánóban, Amsterdamban, Genfben, Zürichben és még sok európai városban, így például a skandináv fővárosokban is. A hangversenyek mellett igen sok rádió- és hanglezemefelvételük készült. A könyv végén közölt összeállításban 160 (!) lemez szerepel. Ebben azonban például csak egy sorban szerepel a 104 Haydn-szimfónia, amit a zenekar 1969-től a hetvenes évek elején Doráti vezényletével vett fel. Ez világelsőséget jelentett, mert addig még nem volt zenekar, amely Haydn valamennyi szimfóniáját lemezre játszotta volna. A felvétel sok elismerésben részesült: 1973-ban az év 12 legjobb felvétele közt volt, 1974-ben és 1975-ben pedig három nagydíjat is kapott: a berlini, a montreuxi és a párizsi Grand Prix du Disque elismerést. A lemez sikerét az is jelezte, hogy több, mint egy millió kelt el, amiért a zenekar megkapta az ún. Arany Lemezt is.

A gyorsan múló évek során természetesen változott az együttes összetétele is. Egyesek más, nagyhírű zenekarokba léptek át, mások a zenepedagógiai pályát választották, így is öregbítve a magyar zenei nevelés jó hírét. A zenekar valamennyi, tanárként működő tagja is rendkívüli eredményeket ért el, tanítványaik közül többen is a vezető német zenekarokba kerültek. A marli zeneiskolát a Philharmonia Hungarica tagjai alapították, és ebben a Kodály-módszert alkalmazták.

Ennek élharcosai Thirring Mária és Kemény Márta tanárnők voltak, akiknek sikerült a Kodály-módszert a német zeneoktatásba integrálni.

A zenekarból kiváló muzsikusokat nem mindig sikerült magyar zenészekkel pótolni, így az együttes részben nemzetközivé vált, de mindvégig Philharmonia Hungarica maradt a neve. A tagok jelentős része továbbra is magyar volt, de az utolsó években már 12 nemzet muzsikusai szerepeltek a névsorban, köztük igen sok kelet-európai. Ez kikényszerítette azt is, hogy az érintkezés nyelve a német legyen. A zenekari tagokon kívül a karmesterek is változtak. Rozsnyai Zoltán (57-60) és Miltiades Caridis (60-67) után Alois Springer (68-71), Reinhard Peters (74-79), Uri Segal (79-84), Gilbert Varga (85-90), Georg Alexander Albert (90-95) és Justus Frantz (95-2001) voltak a zenekar karmesterei. 1971 és 1974 közt zajlott a Haydn-szimfóniák felvétele Dorátival, így ez időben vendégkarmesterek vezényelték a jóval kevesebb önálló hangversenyt.

A könyvben rengeteg kritika és egyéb dokumentum, valamint számos fénykép mutatja be a zenekar világhíró éveit. 30 év után, 1988. november 13-án meghalt Doráti Antal, aki a kezdetektől a legtöbbet tette a zenekarért azzal, hogy rendszeresen vezényelte őket és segített turnéik, különösen amerikai turnéik szervezésében. Emlékére Yehudi Menuhin olyan hangversenyt vezényelt Marlbán, amelyen fellépett Doráti özvegye, Ilse von Alpenheim zongoraművésznő, és előadták Doráti II. szimfóniáját. Ezt követően Menuhin lett a zenekar tiszteletbeli elnöke.

Az ő vezényletével léptek fel 1990 májusában a Budapest Kongresszusi Központban, amit a Zeneakadémián, majd Győrben és Miskolcon adott hangverseny követett. Ezek az „ittthoni” hangversenyek érthetően megrendítőek voltak a zenekar magyar tagjai számára, a kritika azonban talált kifogásolnivalót játéukban. A

következő években ismételten szerepeltek még Budapesten.

1995-ben Oroszországban szerepelt a zenekar, rendkívül nagy sikerrel, majd szintén igen sikeres kínai vendégszereplés következett a további európai turné mellett. Az ezt követő években azonban a helyzet egyre nehezebbé vált: a német állam már évek óta sokat vitatott támogatása fokozatosan csökkent, majd megszűnt, az Észak-Rajna-Vesztfáliai tartomány és Marl városa pedig nem tudta pótolni a hiányt. A könyv számos újságcikket idéz a zenekar anyagi problémáival kapcsolatban, amelyek jól ábrázolják a fenntartással kapcsolatos nehézségeket. 2000-ben még egy utolsó – a hetedik! – amerikai turnén vesz részt a zenekar, ismét nagy sikerrel, de 2001-ben sajnos – 44 év után – a Philharmonia Hungarica csödbe jut, és 2001. március 18-án megtartják utolsó bérleti hangversenyüket Marlban. Még megkapja a zenekar az „Európai Kulturális Díjat” – de ezt követően feloszlik: 2001. augusztus 1-jén minden zenekari tag megkapja felmondó levelét.

Így zárult ez a 44 éves történet, egy rendkívüli körülmények közt létrejött nagyszerű magyar zenekar története. Szőke Cecília, aki vállalta, hogy e rendkívüli történetet még élő szereplőit felkeresi és interjúk révén személyes emlékeiket összegyűjti és közreadja, minden elismerést megérdemel. Mint ahogyan azért is, ahogyan közreadta a zenekarral kapcsolatos dokumentumokat. Ezek nagy részét Kuster András, a Philharmonia Hungarica archívumának alapítója és gondozója gyűjtötte össze, aki a zenekar brácsása volt 1960-tól 1994-ig, nyugdíjba vonulásáig.

Részletes adattár egészíti ki az interjúk és dokumentumok hosszú sorát: egy kislexikon a legfontosabb eseményekről; a vezető karmesterek és az intendánsok bemutatása, tevékenységük rövid ismer-

tetésével; a zenekar tagjaiból alakult együttesek felsorolása fényképekkel illusztrálva (két díjnyertes vonósnégyes, egy fúvósötös és egy kamarazenekar); majd az interjúalanyok lexikonszerű ismertetése. Ezt az interjúk adatai követik (időpont és helyszín), majd a már említett közel háromszáz lemezfelvétel felsorolása (szerző, cím, karmester, szólista, a lemezkiadó cég neve, a felvétel éve). A lemezek közt igen sok Bartók, Kodály és Liszt mű felvétele található, igazolva a zenekar elkötelezettségét a magyar művek bemutatására. A 104 Haydn-szimfónia már említett felvétele Dorátival nemzetközi jelentőségű és sok elismerést aratott. Végül Köves Iván, a több mint 40 fotóalbumot közreadó neves fotóművész képanyagi jegyzete zárja a könyvet. Az ő fényképei foglalják keretbe a történetet, mivel alapító tagja volt a zenekarnak, s fotóművészként is Marlban telepedett le, így együtt élt a zenekarral a kezdetektől. A nem tőle származó fényképek pedig Kuster András már említett archívumából származnak. Így a könyv szövegét igen sokrétű fényképsorozat illusztrálja.

A könyvhöz mellékelt CD-lemezen a zenekar 1990. május 11-i budapesti hangversenyének egy részletét találja az olvasó, amelyen Haydn D-dúr szimfóniája (No.1.) és Brahms 5. magyar táncja hallható.

Retkes Attila, a Klasszikus és Jazz Kiadó igazgatója, aki vállalta a könyv megjelenését, e tétellel a magyar zenetörténet részévé tette a Philharmonia Hungarica történetét. Ezt érdemes mindenkinek megismernie, akit csak kicsit is érdekel a magyar zene 20. századi története. Mert ennek a zenekarnak a története egyértelműen része a 20. század magyar zenetörténetének, de ezen túlmenően a politikai történelemnek is. És talán nem túlzás, ha azt állítjuk: része az egyetemes zenetörténetnek is.